

Kırsal Turizm Kapsamında Gerçekleştirilen Kültür Turizmi: Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası Örneği

Fuat ATASOY^{1*} Serap İNCEÖZ² İlker ÖZTÜRK²

¹Ankara Üniversitesi Bepazarı Meslek Yüksek Okulu Turizm ve Otel İşletmeciliği

²Cumhuriyet Üniversitesi, Cumhuriyet Meslek Yüksekokulu, Otel ve Lokanta Hizmetleri Bölümü, Sivas.

*Sorumlu Yazar

E-posta: fuatatasoy@gmail.com

Geliş Tarihi: 12.04.2018

Kabul Tarihi: 07.06.2018

Özet

Turizm sektörü birçok bileşenle çalışan bir sektördür ve bundan dolayı da sektör geliştirmekte olan ülkeler için oldukça önemlidir. Bunun nedeni ise sektörel donanımlardan en önemli hammadde kaynağının doğa, kültür, tarih üçleminde ek bir maliyete gereksinim duyulmaksızın kullanılabilmesi ve sonucundaki katma değerinin büyüklüğüdür. Yerel kalkınma anlayışından hareketle, önemli bir turizm çeşidi olan kırsal turizm, hem kırsal kalkınma anlayışına hizmet edebilecek hem de kalkınmanın sürdürülebilirliğinde etkin rol oynayacak bir niteliğe sahiptir. Kırsal turizm; kırsal kültür, doğal çevre ve tarımla bütünleşen, ayrıca diğer turizm türleriyle de son derece kolay kaynaşabilen bir turizm türüdür. Türkiye, doğudan batıya, kuzeyden güneye coğrafi çeşitliliği son derece fazla olan bir ülkedir. Coğrafi konumları ve kuruluş yerleri bakımından il, ilçe ve köy olarak da kırsal kültür ve miraslarla turizme hizmet etmektedir. Sürdürülebilir kırsal kalkınmaya önemli bir etki sağlayan, alternatif turizm için de önemli bir miras olan ve kültür kalkanı görevi taşıyan Sivas - Divriği’de bulunan Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, 1985 yılında UNESCO’nun Dünya Kültür Mirası listesinde yer alan bu yapıyı, aynı zamanda T.C Cumhurbaşkanlığı makamının koruması altındadır. İslam Ortaçağı’nın en sıra dışı yapısı ve XIII. yüzyıldan itibaren görenleri kendisine hayran bırakan bu abide yapı topluluğu cami, darüşşifa ve türbeden oluşan bir külliye dir. Darüşşifa; bugünkü hastanelerin görevini üstlenmekle beraber aynı zamanda Osmanlı döneminde pozitif ve dini ilimlerin verildiği bir medrese olarak da kullanılmıştır. Çalışmanın amacı, kırsal turizm kapsamında önemli turistik ürün niteliğinde olan Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası’nın hak ettiği tanıtımının yapılarak ülke ekonomisine katkılarının ve değerinin daha uzun yıllar ötesine taşınmasının sağlanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, kırsal turizm, post-modern Turist, Sivas,

Cultural Tourism in the Context of Rural Tourism: The Case of Great Mosque and Hospital (The Darush-shifa) of Divriği.

Abstract

The tourism sector is a sector that operates with many components and is therefore highly important for developing countries as a sector. The reason for this is that the most important raw material source from sectoral equipment can be used without necessity of additional financials in nature, culture, history, and the size of added value provided by it. With the understanding of local development, rural tourism, which is an important tourism type, can serve both rural development concept and play an active role in the sustainability of development. Rural tourism is a kind of tourism that can be easily blended with other types of tourism, if you are integrated with rural culture, natural environment and agriculture. Turkey, from east to west, from north to south has a geographic diversity that is extremely large. As a province, district and village in terms of geographical location and establishment, it serves to tourism with rural cultures and heritage Divriği Great Mosque and Hospital (The Darush-shifa) which is located in Sivas - Divriği which is a cultural shield with an important effect on sustainable rural development and which is an important heritage for alternative tourism is on UNESCO World Cultural Heritage List in 1985 as well as being under the protection of the Presidency of Turkish Republic. The most extraordinary structure of the Middle Age of Islam and this monumental building community which admires the viewers since the 13rd century is a mosque consisting of mosque, darush-shifa and mausoleum. In addition to taking on the duties of today's hospitals, darush-shifa was also used as a madrasas which was given positive and religious sciences during the Ottoman period. The aim of the study was to promote the merit of Divriği Great Mosque and Darush-shifa, which is an important tourism products within the context of rural tourism, and to ensure that its contributions to the country's economy and its value have been moved beyond many years.

Keywords: Divriği Great Mosque and Hospital (Darush-shifa), post-modern tourist, rural tourism, Sivas.

GİRİŞ

Günümüzde turizm sektörünün gerek ekonomik büyümeye faydaları gerekse sosyo-kültürel yaşama olan katkılarının artması ile beraber özellikle gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler bu alana yapılan yatırımlara daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Bir endüstri haline gelen turizm zaman zaman sahip olunan kaynakların israf edilmesine neden olabilmektedir. Son zamanlarda kitle

turizm faaliyetlerinin artması da doğal kaynakların yıkımını hızlandırmıştır. Bu yıkımın etkilerinin azaltılabilmesi için ise kültür turizmi, kırsal turizm gibi sürdürülebilir olan turizm şekilleri bir çözüm olarak ortaya atılmıştır. Günümüzün post-modern tüketim kalıplarıyla şekillenmiş olan insanoğlu bu tür turizm şekilleriyle hem geçmişe olan özlemini gidermeye hem de doğa ile ilgili farklı deneyimleri yaşamaya imkan bulabilmektedir. Bu çalışmada da derin bir tarih ve kültür birikimine sahip olan Sivas’ın Divriği İlçesi’nin kültür

turizmi ve kırsal turizm kaynaklarına değinilecek ve bu kaynakların daha verimli kullanılabilmesini teşvik etmek amacıyla ile çeşitli önerilerde bulunulacaktır.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Kültür Turizmi

Kimi yazarlar kültürü ‘‘ öğrenilen, dilde saklanıp korunan, eğitimle yeni kuşaklara aktarılıp aşılana bir muhteva ‘‘ olarak tanımlamışlardır [28]. Kültür turizmi ise bireylerin yeni deneyimler ve bilgiler edinmek amacıyla, kültürel gereksinimlerini tatmin için daimi yaşadıkları yerden daha uzakta yapmış oldukları etkinliklerdir [39]. Bu açıdan bakıldığında kültür turizmi; tarihi, kültürel ve / veya miras öğelerine odaklanan özelliklerin benzersiz bir kombinasyonunu içeren müze, akvaryum, sahne sanatları merkezleri, arkeolojik ve tarihi mekanlar ile dini merkezler ve hayvanat bahçelerini ziyaret etmeyi içerir [17] ve turizm sit alanlarının, olayların, çekiciliklerin ve/ veya tecrübelerin, ziyaretçilerin esas tecrübeleri olarak pazarlandığı niş pazar bölümlerine hitap eden bir turizm şeklidir [28]. Mckercher ve Cros [34]'a göre kültür turizmi, turistlerin ilgisini çeken ya da onların seyahat etmelerini motive eden bir tür özel ilgi turizm şeklidir. Aslında kültür turizmi kavramı ait olduğu toprak parçasının üstünde veya altında bulunan ve geçmiş zamanlardan bu yana birikerek gelen her türden maddi kalıntı ile sözel geleneğin, herhangi bir zarara uğratılmadan toplumun faydalanacağı değere dönüştürülmesini ifade eder [22].

Kültür turizmi özellikle; inanç, mağara ve ipek yolu turizmi gibi alternatif turizm çeşitleri ile yakından ilişkilidir. Birçok dini inanca sahip uygarlığın Anadolu topraklarında yaşamış olması bu coğrafya da çok sayıda tapınak, sinagog, kilise ve cami gibi kutsal mekanların yer almasına neden olmuştur. Günümüzde Türkiye’de yapılan kültür turizmi etkinlikleri genellikle tarihsel içerikli ve dini motiflerin ağır bastığı bir güzergâhta gerçekleşmektedir. Bununla birlikte camiler ve dartsışifalar Türkiye’deki tarihsel kültür turizmi arz kaynaklarından sayılmaktadırlar [18].

Kültür ile turizm ilişkisi ise eski sanat eserlerinin, tarihi yapıtların, müzelerin ve eski medeniyetlere ait kalıntıların ziyareti amacıyla yapılan seyahatler, araştırma ve inceleme amaçlı geziler ile doğmakta bu faaliyetler ziyaretçilerin bakış açılarını genişletmekte ve kültür turizmini meydana getirmektedir. İnsana ait olan bütün bu değerler turistik talebin oluşmasında farklı ölçülerde etkili olmaktadır [18]. İlk önceleri Avrupa Birliği’nin kültürel kimliğini ve mirasını saptamak için önerilen bu kavramın, daha sonraları haberleşme ve ulaşım imkanlarının da gelişmesiyle beraber, iletişime ve farklı kültürleri öğrenmeye meraklı insanların etkinlikleriyle tam anlamıyla içi doldurulmaya başlanmıştır [4].

Kültür turizmi bir özel ilgi turizm şeklidir ve estetik, entelektüellik, duygusal, psikolojik olarak yeni ve derin kültürel tecrübeler edinmeye dayanır [44]. Arkeolojik mekanlar, hac, festivaller, dans, tiyatro, sanat galerileri, müzeler, el sanatları, etkinlikler, heykeller, mimari eserler, dil ve edebiyat incelemesi, dini festivaller, yeme-içme, eğlence, yaşam tarzları birçok çeşidi olan kültür turizmin kaynaklarındandır [38,44,35]. Dünya Turizm Örgütü’nün verdiği bilgilere göre turizm hareketlerinin % 37’lik kısmı sanat, müzik, tarih, dinsel gibi kültürel sebeplerden yapılmaktadır ve bunlara olan talep her yıl % 15 oranında artmaktadır. Bunun yanı sıra kültürel turizm faaliyetlerinden elde edilen gelir diğer turizm faaliyetlerine göre daha fazladır [34, 36].

Kültür turizminin son yıllarda önemsenmesinin en önemli sebeplerinden biri ekolojik tartışma yaratmaması ve dolayısıyla turistlerin duyarlı vicdanının bu açıdan rahat olmasını sağlamasıdır. Ayrıca kültür turizmi yapan bireyler kitle turizmi yapan bireylerden toplumsal olarak ayrışabilmekte, toplumda prestij kazanabilmektedirler [16]. Toplumların turizmin sosyo-ekonomik yararlarını daha çok özümseydiği son yıllarda hem günümüze süregelen kültürün korunması hem de sahip olunan maddi ve manevi değerlerin ekonomik kalkınmaya katkısı kültür turizmini önemsenen bir turizm çeşidi haline getirmiştir. Kültür turizmi bölgedeki geceleme sayısının artması ve özellikle bölge halkı için yeni iş olanakları sağlaması açısından da önemli bir turizm şeklidir [37]. Sürdürülebilirlik kavramı açısından bakıldığında ise kültür turizminden elde edilen gelirin kültürel mirasın korunması için kullanılması yönünde bir eğilim de gelişmeye başlamıştır [41]. Kültür turizmi yeni iş fırsatları yaratır ve ekonomiyi güçlendirir, yerel halkın yaşam standartlarını iyileştirir, kent mirası ve kültürünün korunmasına yardımcı olur [31]. Bu turizm şeklinin yerel halka karşılıklılık, toplum gururu, hoşgörü ve güçlü bir etnik kimlik duygusu kazandırma gibi yararları da bulunmaktadır [19]. Bu arada kültür turizminin sadece kültürel ürünleri tüketmekle ilgili olmadığı aynı zamanda çağdaş yaşam tarzı ve insan kültürüyle de ilgili olduğu unutulmamalıdır [35].

Genel anlamda kültür turizmi turisti bir bölge ya da konuya odaklanmış olan uzman kültür turizmi turistinden farklıdır. Bu tip turist aradığını bulmak için belirli bir bölgeyi, şehri, mekanı kültürel açıdan (tarihi, müzeleri, festivalleri vb.) daha fazla örneklerini bulabilmek için defalarca ziyaret edebilir [44]. Eğitim seviyesi ile kültür turizmi faaliyetlerine katılma arasında ise direkt ve doğru orantılı bir ilişki söz konusudur [34]. Bu tipolojideki turistler gelir ve eğitim seviyesi yüksek, tatilde ve tatil yaptığı mekanda çok para harcayan, erkeklerden daha çok kadın ve yaşlı denebilecek gruptadırlar [24]. Bu nedenlerden dolayı kültür turizmi turisti pazar için aranan cazip müşteri tipidir. Ayrıca bu pazar bölümü mevsimsel değişikliklerden de daha az etkilenir [17]. Kültür turizmi turistleri kültürel zenginlikleri deneyimlemek, kaybolan hayat şekillerini anlamak, yöreye özgü mutfakları keşfetmek, yöresel folklorü ve el sanatlarını yerinde görmek gibi motivasyonlar ile kırsal alanları ziyaret ederler [15]. Bu bağlamda turizmin yöreye olan katkılarında daha fazla yararlanabilmek turizm bilincinin tabana yayılma ölçüsüne bağlıdır. Bunun nedeni yerel faaliyetlerin, kültür seviyesi daha yüksek şehirlerin aksine, genellikle kırsal bölgelerde olmasındandır [18].

Kültür ile ilgili bir diğer önemli kavram ise kültürel mirastır. Kültürel miras, geçmiş nesillerin oluşturduğu sözlü ya da sözsüz adetler, geleneksel üretim biçimleri, gösteri sanatları, ritüeller, sosyal hayata dair çeşitli uygulamalar, festivaller ve tecrübeler sonucu meydana gelen bilginin gelecek kuşaklara aktarılması işlevi olarak tanımlanabilir. Kültürel miras somut ve somut olmayan kültürel miras olarak ikiye ayrılmaktadır. Tarihi mekanlar, anıtlar, arkeolojik, mimari, bilimsel-teknolojik eserler geçmiş kuşaklar tarafından miras olarak bırakılmış olan somut kültürel miras unsurlarıdır [50]. Huh ve Uysal [24] kültür turizmi açısından, turistlerin Danimarka’yı ziyaret etmeye karar vermesinde en çok kalelerin, bahçelerin, müzelerin ve tarihi binaların etkili olduğunu söylemişlerdir. Bu durum Tayland’da geleneksel köyler, anıtlar, müzeler ve tapınaklar için de geçerliiyken Çin’de ise geleneksel festivaller, tarihi etkinlikler, tarihi siteler, mimari, folklor (müzik, dans, el sanatları) için aynıdır.

Kırsal Turizm

Türkiye’de 1924 tarihli Köy Kanunu’na göre 20.000’den daha az nüfuslu yerleşim alanları kırsal alan olarak tanımlanmaktadır [47]. Kırsal alanlar büyük şehirlerden uzakta küçük yerleşimlerin olduğu ve nüfusunun en az % 25’inin tarım ya da tarımla ilgili işlerle uğraştıkları alanlardır. Kırsal alanlar büyük oranda tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı bunun yanında turizm, küçük ölçekli sanayi, el sanatları gibi ekonomik etkinliklerinde yerine getirildiği ekolojik açıdan kıymetli ve şehir ile sürekli etkileşim içinde bulunan alanlar olarak da tanımlanmaktadır. Bu tanım ülkeden ülkeye değişebilmektedir [14].

Kırsal turizm tanımlarından bazıları nüfus yoğunluğunu ön plana çıkarırken bazıları ise turistik cazibe kaynakları olan gelenekler, doğa ve tarihsel özellikleri ön plana çıkarmaktadır. Dünya turizm örgütü kırsal turizmi sadece tarımsal veya çiftlik turizmi olarak değil kırsalda yapılan tüm turizm etkinlikleri olarak tanımlamaktadır [14]. AB ise bu kavramı, amacı tarımsal ya da yöresel değerlerle iç içe zevkli zaman geçirmek olan turistlere, beklentilerine paralel olarak barınma, yiyecek-içecek ve diğer hizmetleri sunan küçük ölçekli işletmelerin bulunduğu alanlarda gerçekleştirilen etkinliklerin tamamıdır şeklinde tanımlamıştır [2].

Kırsal turizm alanları, kırsalın sahip olduğu fotoğrafik manzaralar, kirletilmemiş hava ve rekreasyon alanları, tarihi ve kültürel zenginliklere sahip büyük gelişimlere açık mekanlardır [33]. Kırsal turizm sosyo-kültürel farklılıkları yansıtabilen niteliklere sahip olmalıdır [14]. Türkiye’de kırsal turizm kavramı insanların aklına çoğunlukla doğa ile iç içe olan mekanları getirmekle birlikte büyük metropollerin, antik şehirlerin, kültürel ve tarihsel zenginlikler barındıran şehirlerin yakınlarındaki küçük yerleşim merkezlerinde de kırsal turizmin geliştiği görülebilmektedir [42].

Soykan [43] kırsal turizmi bileşenlerine ayırdığı çalışmasında kaleler, kiliseler, çağdaş mimari ve köyleri kırsal miras bileşeni altında sınıflandırmıştır. Kırsal turizmde bu yapıtlardan müze, sanat merkezi, konaklama evi gibi amaçlarla yararlanılabilir. Kırsal turizm çok yönü bulunan ve birçok turizm çeşidi ve aktiviteyi barındıran bir kavramdır. Bunların arasında eğitim amaçlı yolculuklar, tarih ve etnik turizm etkinlikleri de bulunmaktadır [14].

Doğal ve kültürel zenginlikler turizm etkinliklerinin ana sebeplerindedir. Bu çekicilik kaynaklarına karşı olan merak bireyleri turizm hareketine yöneltir. Farklı özelliklere sahip olan insanların yaşam biçimlerini görmek ve ortak vakit geçirme isteği tek kimlikli kültürlerinden sıkılan bireylerin kırsal turizm etkinliklerine katılımlarında en başta gelen nedenlerdendir [47].

Kırsal alanlarda turizmde yaşanan gelişmeler gelirin artmasına dolayısıyla da yöredeki kültürel değerlerin koruma altına alınması ve/veya yenilenmelerine neden olmaktadır. Yörenin sakinleri yaşadıkları yerlerin kültürü ve tarihi hakkında bilgi sahibi olmaktadır [47]. Bununla birlikte kırsal turizm, tarımsal etkinlikleri tamamlayan, bölgenin öz kaynaklarından faydalanan entegre şekildeki kalkınmayı amaçladığından içsel gelişmelerin tetikleyicisi durumundadır. Ayrıca kırsal turizm faaliyetlerinde bulunan işletmeler daha basit alt yapı ihtiyacına duymaktadırlar [21].

Kültür ve Kırsal Turizm İlişkisi

Kültür turizmi ve kırsal turizm ülkemizin ağırlıklı yaptığı deniz-kum-güneş turizminin sebep olduğu birçok olumsuzlukların önüne geçilmesi açısından önemli bir alternatif turizm biçimi olarak değerlendirilmektedir. Kültür turizmi ve kırsal turizm Türkiye’de yapılan turizm

faaliyetlerinin on iki aya yayılması, bölgeler arası dengeli kalkınma, bölgesel gelir ve istihdam artışı sağlama gibi sürdürülebilir amaçlara hizmet etmektedir. Özellikle kırsal turizm hayat standartları açısından kırsal alanlara göre çok önde olan kentlerin standartlarına ulaşabilmesi için kırsal yörelerin hızlı kalkınma modeli olarak kabul edilmiştir [18,14]. Bununla birlikte amaç, toplumun yaşam standartlarının iyileştirilmesinin sağlanmasıdır. Bu kapsamda ziyaretçiler ile yerel halk arasında ilişki kurulmasını sağlamak kırsal turizmin ana fikrini oluşturur [7].

Bozok ve Yılmaz [20] da Wood (2002)’un kültür turizmi ve kırsal turizmi eko turizm dolayısıyla da sürdürülebilir turizm ortak paydasında buluşturduğunu aktarmışlardır. Soykan [42] da kırsal turizmin bir yönüyle eko turizminin diğer yönüyle kültür turizminin tamamlayıcısı olduğunu söylemiştir. Zamanla kültürel değerlerin metalaştırılması yörenin sosyo-ekonomik gelişmesine katkı sağlamaya başlamıştır. Bunun sonucunda kültürel değerlerin muhafazası için kentlerin yeniden yapılandırılması ve kırsal alanların canlandırılması gerekmiştir. Bu gelişmeler turizmin ve turistik bölgenin rekabet edebilirlikte daha etkili bir hale gelmesine yardım etmiştir [36].

Dünya Miras Listesi’nde mevcut kültürel değerler aslında koruma amaçlı bir önlem olarak listede bulunsa da bu unvana sahip ülkeler durumu kendi avantajlarına kullanarak bir turizm kampanyası haline dönüştürmüş ve tanıtım amaçlı kullanmışlardır. Yapılan bir araştırmaya göre dünya miras statüsüne giren değerlerin ziyaretçi sayısının arttığı tespit edilmiştir [36]. Kültür turizmi kaynakları, mekanın dünya çapında pazarlanabilmesi ve reklamının yapılabilmesi kısacası bir ürün haline getirilmesinde kilit bir rol oynamaktadır [41].

UNESCO, somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi 2003-madde 2’ de, somut olmayan kültürel mirası; toplulukların ve kimi durumlarda insanların kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlarla ilgili araçlar, gereçler ve kültürel alanlar olarak tanımlamıştır. Kuşaktan kuşağa aktarılan somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, tabiatla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli bir şekilde yeniden yaratılmakta ve onlara kimlik ve devamlılık duygusu verilmektedir [59].

Destanlar, efsaneler, halk hikayeleri, atasözleri, masallar, fıkralar gibi sözlü gelenekler, gösteri sanatları (karagöz, meddah vb.), geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi, el sanatları (dokumacılık, bakırcılık, halk mimarisi vb.) somut olmayan kültür mirası olarak kabul edilmektedir [46].

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada alan yazına dayalı olarak bir inceleme yapılmış ve ikincil veriler kullanılmıştır. İkincil veriler resmi kurumlar veya resmi olmayan kurumlar tarafından sürekli olarak ekonomik, toplumsal veya siyasal alanları ilgilendiren birçok farklı konularda düzenli ve detaylı olarak toplanabilmektedirler. Bu çalışmadaki bilgi ve veriler yazılı kaynaklardan yararlanılarak elde edilmiştir. Bu bilgi ve veriler, raporlar, elektronik postalar, kitaplar ve dergilerden toplanabilmektedir [6].

Çalışmaya konu olan Divriği Camii ve Darüşşifası Sivas’ın Divriği İlçesi’nde bulunmaktadır. Divriği Yukarı Fırat Havzası’nın İç Anadolu sınırı yakınında Sivas İli’nin güneydoğusunda yer alan ve Fırat Nehri’nin bir kolu olan Çaltı Çayı Vadisi kenarında kurulmuş 2781 km2 yüz ölçüme

sahip bir ilçemizdir. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası olarak tanınan bu yapı cami, darüşşifa ve türbeden meydana gelmiş bir külliye'dir. Anadolu'nun Elhamrası olarak ta adlandırılan bu yapılar topluluğu 1985 senesinde UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesine alınmıştır [53].

Çalışmanın ilk bölümünde kültür turizmi, kırsal turizm ve bu turizm şekilleri arasındaki ilişkiden bahsedilmiş ve Sivas'ın Divriği İlçesi'nin coğrafi konumu, nüfusu, sosyo-ekonomik yapısı ve tarihi ile ilgili bilgi verilmiştir. Daha sonra ise Divriği İlçesi ve çevresinin sahip olduğu kültürel ve kırsal turizm kaynaklarına değinilmiştir. Ayrıca gerek Türkiye gerekse Dünya kültürel mirası için önemli bir eser olan Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası hakkında bilgi aktarılmıştır. Son bölümde ise Divriği ve çevresinde kültür ve kırsal turizmin geliştirilmesi için yapılabilecekler hakkında önerilerde bulunulmuştur. Çalışmanın amacı Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası gibi eşsiz bir esere sahip olan Divriği ve çevresinin hak ettiği değeri görmesine katkıda bulunmaktır.

BULGULAR

Bulgarlar bölümünde Divriği İlçesi'nin coğrafi konumu, nüfusu, ekonomisi, tarihi, turizm kaynakları ile Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası hakkında bilgi verilecektir.

Divriği: Coğrafi Konumu-Nüfusu-Ekonomisi

Divriği; doğuda Erzincan, batıda Kangal- Sivas, kuzeyde Zara- Sivas; İmranlı- Sivas, güneyde Malatya'ya komşudur. İlçenin yüksekliği 1150-2735 metre arasında değişmektedir. Palanga Ovası, Çaltı Çayı ve Vadisi ilçenin önemli coğrafi varlıklarıdır. İklimi ise yarı kurak az nemli bir özellik gösterir. Kışlar uzun ve soğuk, yaz ise kısa ve sıcak geçmektedir. Çaltı Çayı Vadisi morfolojik özelliğinden dolayı Divriği'yi dışardan gelen tehlikelere karşı korumuş, karasal iklimin yumuşamasına neden olmuş bu durum ise bölgede çok çeşitli tarım ürünlerinin yetişmesine neden olmuştur. İlçenin nüfusu 1985 nüfus sayımında 38.231 iken 2011 nüfus sayımına göre 16.416'dır. Nüfusun % 33'ü köylerde % 67'si ise merkezde yaşamaktadır [52]. 2017 senesi verilerine göre ise Divriği'nin nüfusu 14.953'tür [55]. Yörenin ekonomik yapısı ise tarım ve sanayiye dayanmaktadır [3]. Divriği Sivas sınırları içerisinde arıcılığın yoğun olarak yapıldığı yerler arasındadır [12]. Divriği büyükbaş ve küçükbaş hayvancılıkta da ön plandadır [11]. Tarıma elverişli alan ise % 41'lik bir orana sahiptir [52]. Divriği'de senede 1500 tona yakın demir çıkarılmaktadır. Divriği'de zengin demir madeni yataklarının yanısıra ayrıca krom ve linyit yatakları da mevcuttur [12]. Sivas merkeze uzaklığı ise 169 kilometredir [32].

Yörenin Tarihi

Divriği eski Yunan kaynaklarında Aphlike, Bizans kaynaklarında Teprice (Tefrike) şeklinde adlandırılmıştır. Arap kaynaklarında ise suyun çıktığı yer/kaynağı anlamına gelen el-Abrik ya da Ebrük olarak geçer. Yedinci yüzyıl sonlarında yapılmış olan ilk kale ile kurulan kent Tephrike olarak bilinir. Osmanlı ise burayı Divrik ve Divriği olarak kayıt altına almıştır. Divriği'nin tam olarak ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemekle birlikte IX. yüzyıl ortalarında Pavlikiyanlar'ın başlıca merkezlerinden olduğu, daha sonra Bizans'ın ileri karakoluna dönüştüğü bilinmektedir [27]. Daha sonraları Mengüçük Oğulları'na geçen Divriği Mengüçük (ya da Mengücek) Beyliği'nin ikiye ayrılmasından (ms.1142) sonra Mengüçüklerin Divriği koluna başkentlik yapmıştır.

Divriği sırasıyla Eretnalılar, Memluklar, Osmanlılar, Memluklar ve nihayet 1516'da tekrar Osmanlı hakimiyetine girmiştir [23]. Tanzimat döneminde (1843) Sivas'a bağlı olarak Anadolu'nun ilk kazalarından biri olmuştur [52]. Cumhuriyet döneminde de resmi olarak 1927 yılında Sivas'a bağlı bir ilçe merkezi haline getirilmiştir [53].

Turizm Potansiyeli

Divriği doğal ve beşeri özellikleri ile doğal bir tabiat tarihi müzesi durumundadır. Fakat bölgenin Sivas ve komşu il merkezlerine olan uzaklığı ayrıca yeteri kadar turistik tesise sahip olmayışı mevcut turistik değerlerin yeterince değerlendirilememesine neden olmaktadır. Divriği özellikle Selçuklu ve Osmanlı mimarisinin pek çok örneğine rastlanabilecek bir merkezdir. Bu bölgede yaşamış olan birçok farklı kültüre sahip milletin meydana getirdiği eserler Divriği'yi adeta bir açık hava müzesi haline getirmiştir. Üzücü olan ise pek çok kilise, köprü, han ve kalenin korunamamasından dolayı harabeye dönmüş olmasıdır. Divriği'nin kırsal alanlarında örneğin; Çakırtarla'da Caltiorissa Harabeleri, Akmeşe Köyü'nde dört adet büyük kilise, Uluçayır ve Maltepe'de Bizans kalıntısı venkler, Mursal, Palha ve Olukman'da kaleler, Turgut, Çobandurağı ile Divriği'de ise tarihi evler ve konaklar adeta bu açık hava müzesinde zamanda yolculuk yaptırmaktadır [3].

Divriği'nin diğer kültürel miras kalıntıları arasında Ulu Camii ve Darüşşifası, Kesdoğan Kalesi, Divriği Kalesi, Kale Cami, Şahinşah Türbesi, Abdullah Paşa Konağı, Tevrüzlü Konağı, Mühürdarzade Konağı, Ayan Ağa Konağı, Abdullah Paşa Konağı, Yukarı Kilise, Acı ve Bekir Çavuş Hamamları, Mirçinge Hanı, Dipli Han, Burma Han, Kız Köprü, Mirçinge Köprüsü bulunmaktadır [3,32].

Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile yapılan görüşmede Divriği'nin turistik potansiyeli ile ilgili şu bilgilere ulaşılmıştır: " Divriği İlçesi'nde işletme belgesine sahip konaklama işletmesi bulunmamaktadır. Belediye belgeli ise beş tane otel mevcuttur. Bu beş otelin toplam oda sayısı 123 iken toplam yatak sayısı 241'dir. İşletmeli belgeli olarak işletilen restoran sayısı ise sadece birdir. Geçmişte konaklardan butik tarzında konaklama işletmesi olarak yararlanılması düşünülse de bu düşünce işletmecilerin ilgisini çekmemesinden dolayı hayata geçirilememiştir. Divriği'de herhangi bir seyahat acentesi bulunmamaktadır. Yöresel tatlı merak eden ziyaretçiler için bu meraklarını giderebilecek bir yiyecek işletmesi de mevcut değildir. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası ücretsiz olarak gezilebilmektedir. Biraz da bu durumdan ötürü ziyaret edenlerin sayısı ve milliyetleri tespit edilememektedir. Divriği'ye gelen ve çoğu günübirlikçi olan ziyaretçiler Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası ile tarihi konakları ziyaret etmektedirler. Divriği'nin tanıtımı amacı ile Sivas İl Turizm Müdürlüğü'nün çabaları sonucu 2015 yılında Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN) ile ortak bir proje kapsamında Ankara, İstanbul, İzmir, Nevşehir ve Kayseri İllerindeki seyahat acentelerine tanıtım ve satış ziyaretlerinde bulunulmuştur. Bu ziyaretlerde Divriği'nin de içinde bulunduğu doğa ve tarih gezi programı, huzur ve inanç durağı, kültür gezisi ve Yukarı Kızılırmak kültür ve doğa yolu adlarında oluşturulmuş dört farklı içerikteki paket turun tanıtımı yapılmış ayrıca acentelerin bu turları gezi güzergâhlarına koymaları yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur " (Sibel Akyüz, telefon görüşmesi, 01.06.2018).

Divriği İlçesi'ndeki konaklama tesislerinde yıl bazında konaklayan yerli ve yabancı ziyaretçi sayıları, geceleme sayıları, ortalama kalış süresi ve doluluk oranları ile ilgili bilgiler Tablo 1'de görülebilmektedir.

Tablo 1: Yıllara Göre Divriği İlçesi'ndeki Tesislerde Konaklayan Turist Sayıları ve İstatistikleri[58]

	TESİSE GİRİŞ SAYISI			GECELEME SAYISI		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
2016	300	3 482	3 782	468	6 235	6 703
2015	96	5 266	5 362	185	11 248	11 433
2014	15	7 123	7 123	49	7 838	7 887
2013	-	3 042	3 042	-	8 022	8 022
2012	99	14 042	14 141	122	14 042	14 164
	ORTALAMA KALİŞ SÜRESİ			DOLULUK ORANI(%)		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
2016	1,6	1,8	1,8	0,71	9,46	10,17
2015	1,9	2,1	2,1	0,28	17,12	17,40
2014	3,3	1,1	1,1	0,07	11,93	12,00
2013	-	2,6	2,6	-	16,78	16,78
2012	1,2	1,0	1,0	0,25	29,29	29,54

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası fiziksel, duyma, görme ve zihinsel engeli olan ziyaretçilere de hizmet verebilecek imkanlara sahip olmasına rağmen bu kompleksi 2013 yılında ziyaret eden kişi sayısı 20.000'dir. Ziyaretçilerin milliyetleri ise Japonya, Almanya, Fransa, İtalya ve Yunanistan olarak sıralanmaktadır. Bu müze Türkiye'nin UNESCO Dünya Mirası Listesinde yer alan kültürel miras müzeleri arasında en az ziyaret edilenlerden birisidir [45].

Kaya [25], Divriği Kalesi'nde yabancı etkisinin çok az olduğunu dolayısıyla bu kalenin Anadolu'da yapılan ilk Türk Kalesi olabileceğini aktarmıştır. Ayrıca Divriği Kale Camii Türkler tarafından yapılan ilk camidir [8].

Divriğinin diğer bir kültürel miras zengiliği ise evleridir. Divriği'de eski Türk Evi geleneğinde yapılmış olan ve günümüze kadar gelen 20'den fazla ev vardır [1]. Divriği evlerinin en önemli özelliği ve onlara kimlik kazandıran yanı "Toyhane" denilen birimdir. Toyhane Divriği evlerine özgüdür. Özellikle kış aylarında her şeyin yapıldığı, yemeklerin yenildiği, misafirlerin kabul edildiği, sünnet, cenaze törenlerinin yapıldığı ve çocuklar ile büyüklerin aynı mekanda uyuduğu büyük bir oda işlevi görmekteydi [30]. Ayan Ağa Konağı'nın başoda pencere ve tavan süslemeleri ise Divriği'deki en dikkat çeken süslemelerdir [8].

Yeşiltaş ve Öztürk [49] ile Zengin ve Işkın [51] Divriği'nin kültür turizmi potansiyelinin Sivas'ın önemli bir turizm şehri olmasındaki önemini vurgulamışlardır. Zengin ve Işkın [51] Sivas'ın gastronomi turizmi açısından değerlendirildiği çalışmalarında Divriği Pilavı'nı Sivas mutfağına ait yemekler arasında göstermişlerdir. Ayrıca Sivas'ın vazgeçilmez lezzetlerinden biri olan meşhur Sivas Köftesi'nin, Doğu Expressi ile seyahat eden yolcular tarafından tren garında verilecek mola öncesi sipariş edildiği de bilinen bir durumdur. Sivas Köftesi ile ilgili olan bu farkındalık Sivas'ın yemek kültürünün tanıtımı için büyük katkı sunmaktadır.

Divriği'de 1980'li yıllarda halen devam eden geleneksel halk el sanatları olan demircilik, bakırcılık, köşkerlik, semercilik günümüzde artık can çekişir hale gelmiştir. Kadınların giydikleri geleneksel üç etek, libade, salata, şalvar gibi Türk giyim kuşamının örneklerini ise artık sandıklarda bile bulmak zorlaşmıştır. Günümüze kadar yaşatılabilmemiş nadir somut olmayan diğer kültürel miras örnekleri ise halk ozanlığı, düğün törenleri, kirvelik, eski Türk inançları, Hıdırellez ve Nevruz törenleridir [29].

Ahilik, 13. yüzyılın ilk yarısı 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu'da, Balkanlar'da ve Kırım'da yaşamış Türk

topluluklarının sanat ve meslekte yetişmelerini, ahlaki açıdan gelişmelerini sağlayan bir kuruluşun, bir birliğin ismidir. Divriği' de 16. yüzyılın başlarında bulunan 13 zaviyeden 3'nün ahilik zaviyesi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Osmanlı belgelerinde birçok Ahi Babası'nın isimleri mevcuttur. Bir Ahilik geleneği olan "Peştamal Kuşanma" merasimi de somut olmayan kültürel mirasa örnek verilebilir. Bu merasim en son I.Dünya Savaşı'ndan önce yapılmış ve daha sonra terkedilmiştir. Peştamal Kuşanma ustalığa çıkacak (dükkan açacak) esnaf için yapılan bir merasimdir ve Ahi geleneğinin izlerini taşımaktadır. Ayrıca kendine has ve çok detaylı ritüelleri bulunmaktadır [29].

Divriği turizmi ile ilgili çeşitli tarihlerde hazırlanan raporlardaki bazı tespitler ve uygulanması düşünülen stratejiler ise şu şekildedir:

Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün 2011 senesinde Sivas'ta kültürel mirasın korunması ve turizmin geliştirilmesi için hazırladığı raporda [8] :

- Kuşaklı ören yerinin turizme kazandırılması ile Nevşehir İli'ne gelen yabancı turistlerin Kayseri üzerinden Sarısa, Kangal Balıklı Kaplıca ile Divriği İlçe merkezinde konaklama yapacakları öngörülmüştür,
- Raporda Divriği İlçesi'ne giden kara ve demiryolu ulaşımının yetersiz olduğu değerlendirilmiştir.
- Bu rapordaki stratejik amaçlar arasında ise şunlar bulunmaktadır:
 - Sivas-Divriği demiryolu ve karayolunun bakım ve onarımının yapılması ve yol şartlarının iyileştirilmesi,
 - Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'nın geceleri aydınlatılması,
 - Divriği Sancaktar Evi, Divriği Şeyhoğlu Evi ve Divriği Mühürdarzade Konağı "Nuri Demirağ Anı Evi" olarak yeniden düzenlenerek konaklama amaçlı kullanılması,
 - Divriği Handere Köprüsü'nün restore edilerek korunması,
 - Divriği Kalesi Kazısı'nın devam ettirilmesi,
 - Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası etrafında yüzey araştırma kazıları yapılması,
 - Divriği avlak alanlarının av turizmine açılması,
 - Divriği Ciciminin markalaştırılması,
 - Dünya Mirası Divriği'ye yolculuk turlarının gerçekleştirilmesi,
 - Divriği Garip Musa Şenliğinin daha geniş katılımı kutlanması için gerekli tanıtım çalışmalarının yapılması,
 - Divriği Cürekte bir gençlik kampı açılması,
 - Sivas'tan geçecek olan hızlı trenin Divriği İlçesi'nden geçmesinin sağlanması,
 - Divriği İlçesi'ndeki konakların restore edilerek butik otellere dönüştürülmesi,
 - İnsanlığın ortak mirası listesinde yer alan Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'nın, hazırlanacak özel bir projeye dünya medyasında yer almasının sağlanması.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından 2012 ve 2015 yıllarında hazırlanan ve 2013-2023 yılları arasında kapsayan doğa turizm master planında [9,12] Divriği'de yapılabilecek doğa turizm faaliyetleri ise şu şekilde sıralanmıştır: rafting, kanyon yürüyüşü, mağaracılık, dağ bisikletçiliği, dağ-yayla gezisi imkanı, foto safari, kelebek ve kuş gözlemciliği, sportif olta balıkçılığı, avcılık ve kültür turizmi.

Divriği İlçesi'nin Danişment ve Sincan bucaklarında bol miktarda keklik ve tavşan vardır. Ayrıca Divriği'de Çamşılı Devlet Avlağı bulunmaktadır. Bu bölgeler av

turizmi için uygun olabilir. Divriği-Çetinkaya yöresinde çok sayıda yüksek platolar mevcuttur. Divriği doğa yürüyüşleri yapmaya uygundur [12].

Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN)'ın 2013 yılında hazırladığı raporda Kemaliye- Divriği- Arapkir Kültür turizmi koridorunun geliştirilmesi ve Divriği Peyniri'nin coğrafi işaretleme kapsamında AB' de tescillenmesi önerilmiştir. Böylece bu ürün kırsal ekonominin gelişmesine katkı sağlayacaktır [11].

Çürek ve Çaltı Boğazları, Çaltı Çayı Vadisi doğa turları için uygun doğal alanlardır. Çaltı Çayı ise akarsu sporları yapmak için oldukça kullanışlı bir alandır. Çalgan Şelalesi bu bölgenin görülmesi gereken bir başka doğal hazinesidir [3].

Akkuş ve arkadaşlarının [5] aralarında Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'nın da bulunduğu Sivas İli'nin kültürel değerlerinin farkındalığını tespit etmek amacıyla üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmanın sonuçlarında ortalama 17 yıldan beri Sivas'ta yaşayan öğrencilerin şehrin miras unsurları hakkında orta derecede bilgi sahibi oldukları ve mezuniyet aşamasındaki (özellikle turizm bölümü) öğrencilerin ise çok düşük derecede farkındalık ve deneyim sahibi oldukları sonucu elde edilmiştir. Araştırmacılar bu sonuçları beklenmedik olarak değerlendirmişlerdir. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası ile ilgili farkındalık ve deneyim ortalamaları da düşük sayılabilecek düzeydedir. Yılmaz ve arkadaşlarının [50] aynı şekilde kültürel miras unsurlarının farkındalığı ile ilgili yaptıkları başka bir çalışmada bazı katılımcıların Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'ndan habersiz oldukları ve buraları yapılan anketten öğrendikleri tespit edilmiştir.

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası 1071 ile 1275' e kadar bu bölgede hüküm sürmüş olan Anadolu'nun ilk beyliklerinden biri olan Mengüceker tarafından yapılmıştır [26]. Divriği Ulucamii'nin inşa tarihi 1228-1229'dır. Mimarı Ahlatlı Muğis Oğlu Hurremşah'tır. Ahmet Şah ve annesi Ulu Camii'yi yaptırırken eşi Turan Melek ise bu camiye bitişik nizamda olan darüşşifayı yaptırmıştır [23]. Siyasi olaylarla fazla ilgilenmeyen Mengücekoğulları daha çok toplum ve sanat hizmetlerinde bulunmuşlardır. Okul, hastane, cami, yol, köprü gibi yapıları yapmayı saraysız yaşamaya tercih etmişlerdir. Divriği bugün dahi halen Melik Ahmet Şah'ın şehre getirtmiş olduğu suyu içmektedir [29,27,1].

Bu kompleks aynı zamanda Anadolu'daki ilk külliye ve Ulu Camii mimari anlamda tekrar edilemez olarak nitelendirilmektedir. En önemli özelliği ise taşların üzerindeki bezeme işçiliğidir. Özellikle Ulu Camii'nin taş dantelleri orta çağın taş bezemeciliğinin zirvesi olarak sayılmaktadır. Darüşşifa'nın yıldız biçimindeki tavanının, hastalıklarına şifa bulmaya gelenlere ilk olumlu enerjiyi vermek için tasarlandığı düşünülmektedir [13]. Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi'nin olağanüstü olarak tanımlanmasının bir diğer sebebi ise taş işçiliğindeki simgesel ve ikonografik içeriklerdir. Taş işçiliği bu yapıya özgüdür ve başka bir yerde örneği yoktur [40]. Camii ve darüşşifadan meydana gelen bu eser doğu kültürüne ait hemen hemen hiçbir eserde bulunmayan plastik etkilere, Sasani ve Gazne sanatının, Steplere ait hayvan stiline, İran-Selçuk dönemi alçı dekorasyonunun, yakınoğru ahşap işçiliğinin taş malzeme ile yeniden yorumlanmış ve gerçekten hayranlık yaratan bir teknik ile yapılmış eşsiz bir sentezidir [48]. Caminin özellikle kuzey cephedeki kapısı ve minberi sanat tarihçilerinin dikkatini çekmiştir [23].

Divriği Ulu Camii'nde 1978 senesinde çalışmadan önce

24 tane Selçuklu tarzıyla ile dokunan halı bulunmaktaydı [1]. Divriği Ulu Camii'nin her biri bir sanat eseri olan 16., 18. ve 19. yüzyıllara ait halı ve kilimleri bugün İstanbul Sultan Ahmet Cami avlusundaki Vakıflar Halı ve Kilim Müzesi'nde sergilenmektedir [10,1].

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası UNESCO tarafından 1985 yılında "Dünya Kültür Mirası" listesine alınmıştır [57]. Divriği Darüşşifası'nın vakfiyesinde, yapının sadece yapımcısının değil, yönetici ve mütevellilerinin de hep kadınlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu durum 13. yüzyılda da kadın-erkek eşitliği simgeleyen anıtın UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmesinde etkili olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Dünya Mirası Listesi'nde yer alan değerlerinin birçoğu doğal ve kültürel sit alanı özelliği taşıırken bu yapı anıt eser olması bakımından önemlidir. Yapının batı kapısında günün belli saatlerinde oluşan insan gölgesi ise gerçekten görülmeye değerdir [10].

Caminin bugün hala ayakta olan minberi üzerindeki hükümler incelendiğinde, sekiz asır önce yapılmış bu eserin vakif edilme amaçları şu şekilde yer almaktadır: İlim yapmak ve yaymak, toplumun su ihtiyacını karşılamak, toprağı ağaçlandırmak, mescid ve cami yapmak, kitap yazmak ve nesilden nesile geçmesini sağlamak [48]. Bugün bu hükümler okunduğunda atalarımızın sekiz asır önceki vizyonunun günümüzde son derece popüler olan sürdürülebilirlik kavramına hiç te yabancı olmadığı kolaylıkla görülebilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Divriği'nin turizm potansiyeli ile ilgili olarak yapılan alan yazın taraması bu yörenin gerek tarihi kültürel zenginlikler gerekse kırsal doğa zenginlikleri açısından birçok farklı turizm faaliyeti yapmaya uygun olduğunu düşündürmektedir. Kırsal alan tanımı gereği de Divriği İlçesi'nin bugünkü sosyo-ekonomik durumu kırsal alan olarak tanımlanmasına olanak tanımaktadır. Fakat yöreyi ziyaret eden kişi sayısı ve yörenin genel farkındalık düzeyi sahip olunan potansiyelin yeteri derecede değerlendirilemediğini ortaya koymaktadır. Her ne kadar zaman içerisinde özellikle kamu kesimi yörenin turizm potansiyelini tespit etmek ve gelişmesini sağlamak amacıyla çeşitli çalışmalar yapmış olsa da bu çabaların yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

Kamu kesiminin yaptığı çalışmaların yanı sıra Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'nın mimari ve teknik özellikleri ile ilgili olarak birçok yerli ve yabancı yaygın yayımlanmıştır [27]. Buna rağmen bu yöre hak ettiği değeri maalesef görememiştir.

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'nın Türkiye'nin UNESCO Dünya Mirası Listesinde yer alan kültürel miras müzeleri arasında en az ziyaret edilenlerden biri olması Divriği turizmi açısından üzüntü verici bir durumdur. Diğer bir üzüntü verici durum ise ziyaret eden milletler arasında kültür turizmi faaliyetlerinin en çok tercih edildiği uzak doğu ülkelerinden sadece Japonya'nın bulunmasıdır. Yine kültür turizmi tercihlerinde dünyanın başta gelen ülkelerinden biri olan ABD'li ziyaretçilerin bu sıralamada olmaması büyük bir kayıptır. Doğu dünyası kültürünün bir sentezi olarak değerlendirilen bu yapıların Arap ve İslam dünyası tarafından dikkate alınmaması ise Divriği turizmi açısından başka bir olumsuzluktur. Eldeki bu veriler UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alan ve dünyada başka bir eşi olmayan Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'nın yörenin turizmini geliştirmesi bağlamında etkin bir şekilde kullanılmadığını akıllara getirmektedir.

Sürdürülebilir turizm kavramı içinde , turizm bölgelerinden daha verimli yararlanabilmenin gereklerinden

biri de insanların görev ve sorumluluklarını yerine getirmesine bağlıdır. Bu bağlamda ziyaret edenin ve ziyaret edilenin sahip olunan değerlerin farkında olmaları önemlidir. Farkındalık yaratılmasında eğitimin faydası yadsınamaz bir gerçektir. Yöre halkının ve turistlerin eğitilmesi kültürel ve kırsal alan zenginliklerinin gelecek nesillere korunarak aktarılmasında önemli rol oynayacaktır.

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'nın merkezde olduğu bir turizm politikasıyla yörenin tanıtımı daha etkili yapılabilir ve oluşturulacak marka sayesinde bölgenin diğer kültürel ve kırsal doğa zenginlikleri bu turizm türlerinin önemsendiği ülkelere pazarlanabilir. Yörenin tanıtımı ve pazarlanması için gerek kamu gerekse özel işletmelerin gösterdikleri çabaların sonuçları tespit edilmeli, ölçülmeli ve sonuçlar değerlendirilmelidir.

Kemaliye- Divriği- Arapkir kültür turizmi koridorunun geliştirilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Divriği'yi ziyaret edenlerin bölgede yaşadıkları zorluklardan biri de konaklama ile ilgilidir. Yeteri kadar konaklama tesisi olmayışı buraya yapılan ziyaretlerin günü birlik olarak gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bundan dolayı yöre kültür ve kırsal turizmden elde edileceği sosyo-ekonomik ve kültürel kazanımlardan yoksun kalmaktadır. Bu bağlamda Divriği'de bulunan tarihi konakların butik tesislere çevrilerek ziyaretçilerin konaklama, yeme-içme ihtiyaçlarının yörenin otantik özelliklerini yansıtan bu tesislerde karşılanması mümkün olabilir. Böylece bu yapıların kültürel miras eserleri olarak korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması sağlanabilir.

Bölgenin konaklama ihtiyacını giderilmesi için yapılacak yeni tesisler yörenin kültürünü yansıtacak konaklar şeklinde dizayn edilebilir. Özellikle bu yörenin evlerine has olan Toyhane bölümü, yeni deneyimler yaşamak isteyen post-modern tursitler için ilginç olabilir. Ayrıca Toyhane bölümü günümüzün yoğun temposu içinde aile bireyleri arasındaki ilişkileri zayıflamış olan ailelerin en azından kısa bir sürede olsa birarada vakit geçirmelerini sağlayabilir.

Zamanının en önemli hastanelerinden ve müzik ile tedavi merkezlerinden biri olan Divriği Darüşşifası'nın taklidi olarak yapılabilecek temalı bir tesis hem bölgeye gelen ziyaretçilerin konaklamaları için hem de hastane olarak kullanılabilir. Böylece Divriği Türkiye'nin sağlık turizmindeki 2023 yılında elde edilmesi hedeflenen 20 milyar dolardan kendine düşen payı alabilir.

Yörenin somut olmayan kültürel miras zenginliklerinden ve Ahilik kültürüne ait olan Peştamal Kuşanma geleneğinin somut olmayan dünya mirası listesine alınması için gerekli çalışmalar yapılabilir. Zengin ritüelleri olan bu gelenek Divriği markasının önemli unsurlarından biri haline getirilmelidir.

Yörenin önemli akarsularından olan Çatlı Çayı'nda rafting yapılabilmesi için en azından bir tane işletmenin kurulması teşvik edilmelidir. Ayrıca Çatlı Vadisi'nde ve Çetinkaya bölgesinde trekking, dağcılık, mağaracılık, dağ bisikleti, canyoning, fotosafari, kuş gözlemciliği gibi aktivitelerin yapılmasına olanak sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır. Vadi yamaçlarının üst kısımlarına kurulacak seyir terasları sayesinde de vadinin güzelliği ziyaretçilere izletilebilir. Divriği Cürek'te bir gençlik kampı açılması bu bölgeye olan ilgiyi artırabilir.

Çamşılı Devlet Avlağı'nın aktif olarak turizmin hizmetine açılması ve Danışman ile Sincan yöresindeki tavşan ve keklik varlığı, yapıldığı bölgeye özellikle ekonomik açıdan birçok faydası olan av turizminin gelişmesine katkıda bulunabilir.

Divriği peyniri ve balının coğrafi işaretleme kapsamında acilen tescillenmesi kırsal ekonominin gelişmesine katkı sunacaktır.

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'na ait olan fakat şu anda İstanbul Sultan Ahmet Camii avlusundaki Vakıflar Hali ve Kilim Müzesi'nde sergilenen halı ve kilimlerin ait olduğu bu yerlerde sergilenmesi sağlanmalıdır.

Divriği Darüşşifası'nın vakfiyesinde, yapının sadece yapıtıncısının değil, yönetici ve mütevellilerinin de hep kadınlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu durum 13. yüzyılda da kadın-erkek eşitliği simgeleyen anıtın UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmesinde etkili olmuştur. Özellikle batı dünyasının sahip olduğu ve Türk turizmini olumsuz etkileyen " Türk toplumundaki kadın ve erkeğin eşit olmadığı " düşüncesinin yıkılması bağlamında, Türk geleneğinde sultanların devlet yönetiminde etkisi ve oynadığı rol Divriği Darüşşifası örneği yardımı ile olumlu propaganda aracı olarak kullanılabilir.

Turizm için hayati önemde olan ulaşım imkanlarının bir an önce sağlıklı hale getirilmesi önemlidir. Bu bağlamda Divriği'yi Sivas Merkez ve diğer illere bağlayan karayolu ve demiryolu çalışmalarının acilen yapılması ve tamamlanması önemlidir. İstanbul-Kars arasında hizmet veren Doğu Ekspresi kültür turizmi açısından önem arz etmektedir. Bu imkandan Divriği'nin en üst düzeyde faydalanması sağlanmalıdır.

Divriği ve çevresinin hakkı olan değeri görebilmesi için ilk etapta Sivas ve ilçelerinde belediyeler, kaymakamlıklar, okullar, üniversite ve valilik bu bölge için farkındalık yaratıcı etkinliklerde bulunabilirler. Böylece bölge kamuoyunun meydana getireceği bu güç Divriği'nin tanıtımında büyük rol oynayabilir.

Destek olarak, bölgeye yapılacak olan tanıtım gezilerine araç ve rehberlik hizmetleri sağlanması konusunda kamunun yardımı alınabilir. Üniversitelerin öğrencilerine yönelik bu bölgeye yapılacak teknik gezi imkanlarının ve teşviklerinin artırılması hususunda çaba gösterilmelidir. Üniversite öğrencilerinin arasında Sivas İli'nin sahip olduğu kültürel miras unsurlarının tanıtılması amacıyla kısa film, fotoğrafçılık vb. yarışmalar düzenlenebilir.

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'nın ve Divriği kırsalının seyahat acentelerinin yurt içi ve yurt dışı gezi ve yürüyüş güzergâhlarında yer alması için gösterilecek çabalar bölgenin tanıtımında faydalı olabilir.

Divriği Garip Musa Şenliği'nin ulusal ve uluslararası bir etkinlik haline getirilmesi için gerekli çalışmalar yapılması faydalı olacaktır.

Yurt içi ve yurt dışı fuarlarda Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası Sivas'ın ve Türkiye'nin turistik ürünleri arasında daha etkili şekilde tanıtılabilir.

KAYNAKLAR

- [1] Acun,H. (1988). "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri ", Vakıflar Dergisi, 20, 183-220.
- [2] Ahipaşaoğlu, S. ve Çeltek, E. (2006). "Sürdürülebilir Kırsal Turizm", Ankara, Gazi Kitabevi.
- [3] Akbulut,G. (2004). "Divriği İlçesi'nin Coğrafyası", Doktora Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- [4] Akbulut, G. ve Arvinli,E. (2011). "Effects Of Turkish Railway Museums On Cultural Tourism", Social and Behavioral Sciences, 19, 131-138.
- [5] Akkuş, G., Karaca,Ş. ve Polat, G. (2015)."Miras

Farkındalığı ve Deneyimi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Keşifsel Bir Çalışma", Akademik Bakış Dergisi, 50, 71-81.

[6] Altunışık,R., Coşkun, R. , Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım E. (2012). "Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı", 7. Geliştirilmiş Baskı. Sakarya, Sakarya Yayıncılık.

[7] Amir, A.,Ghapar, A., Jamal, S. ve Ahmad, K. (2015). "Sustainable Tourism Development: A Study On Community Resilience For Rural Tourism In Malaysia, Procedia - Social And Behavioral Sciences", 168,116-122,

Doi: 10.1016/j.sbspro.2014.10.217.

[8] Anonim 1 (2011). "Sivas'ta Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi İçin Hazırlanan Rapor" Sivas, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

[9] Anonim 2 (2012). "Sivas İlinde Doğa Turizm Master Planı 2013-2023", Sivas, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar, XV. Bölge Müdürlüğü.

[10] Anonim 3 (2013). "Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası", Sivas, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

[11] Anonim 4 (2013). "Orta Anadolu Kalkınma Ajansı TR72 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı", Kayseri, Orta Anadolu Kalkınma Ajansı.

[12] Anonim 5 (2015). "Sivas İlinde Tabiat Turizm Master Planı 2016-2019. T.C.Orman ve Su İşleri Bakanlığı", Sivas, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar, XV. Bölge Müdürlüğü.

[13] Atlas Dergisi (2015). "50 Simgeyle Anadolu Tarihi", İstanbul, Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.

[14] Avcıkurt,C. ve Köroğlu,Ö. (2011). "Kırsal Turizm", İçinde: Necdet Hacıoğlu ve Cevdet Avcıkurt (Editörler), Turistik Ürün Çeşitlendirmesi (ss.61-82), Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

[15] Avcıkurt, C. (2003). "Turizm Sosyolojisi", Ankara , Detay Yayıncılık.

[16] Bachleitner , R. ve Zins,A.H. (1999). "Cultural Tourism In Rural Communities: The Residents' Perspective", Journal Of Business Research 44,199-209. PII S0148-2963(97)00201-4

[17] Barbieri, C. ve Mahoney, E. (2010). "Cultural Tourism Behaviour And Preferences Among The Live-Performing Arts Audience: An Application Of The Univorous-Omnivorous Framework", International Journal Of Tourism Research, 12, 481-496, Doi: 10.1002/jtr.767.

[18] Batman,O. ve Oğuz, S.Ç.(2011). "Kültür Turizmi", İçinde:Necdet Hacıoğlu ve Cevdet Avcıkurt (Editörler), Turistik Ürün Çeşitlendirmesi (ss.189-208) Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

[19] Besculides,A, Lee, M. ve McCormick, P.J. (2002). "Residents' Perceptions Of The Cultural Benefits Of Tourism", Annals Of Tourism Research , 29(2), 303-319, PII: S0160-7383(01)00066-4

[20] Bozok,D. ve Yılmaz, G.Ö.(2011). " Eko-Turizm", İçinde:Necdet Hacıoğlu ve Cevdet Avcıkurt (Editörler), Turistik Ürün Çeşitlendirmesi (ss.111-136), Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

[21] Cerro, A.M., Mogollon, J.M. ve Alves, H.(2016). "Sustainable Improvement Of Competitiveness In Rural Tourism Destinations: The Quest For Tourist Loyalty In Spain", Journal of Destination Marketing & Management , 6 (3), 252-266. https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2016.04.005

[22] Emekli,G.(2005). "Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları Ve Türkiye'de Kültürel Turizm , Ege Coğrafya Dergisi, 14(1-2), 99-107.

[23] Gülsoy, E. (1991). " XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası (1519-1548) ", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[24] Huh, J. ve Uysal, M. (2003). "Satisfaction With Cultural / Heritage Sites: Virginia Historic Triangle", In: John A. Williams And Muzaffer Uysal (Editors), Current Issues And Development In Hospitality And Toursim Satisfaction (pp.177-194), New York, The Haworth Hospitality Press.

[25] Kaya, A. (2016). "Mengüceklı Askeri Savunma Yapılarından Biri: Divriği Kalesi", USAD, 5,167-180.

[26] Kemalöğlü, M. (2014). "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Dârüşşifalar", Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 7 (13) , 289-301.

[27] Kındıgılı, M.L. (2009). "Divriği ve Çevresindeki Kültür Varlıkları", Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.

[28] Kozak , M.A.ve Bahçe, S.A. (2009). "Özel İlgi Turizmi", Ankara, Detay Yayıncılık.

[29] Kutlu, Ö. (2005). "Fetih'ten Günümüze Divriği İlçesinde Türk Kültürünün Özellikleri ", Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri, 29 Eylül-1 Ekim , Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, ss:339-346.

[30] Kültür, S. (2011). "Spatial Analysis of Toyhane in Traditional Divriği Houses", Intercultural Understanding, 1, 39-47.

[31] Lusetyowati, T. (2015). "Preservation And Conservation Through Cultural Heritage Tourism", Case Study: Musi Riverside Palembang, Procedia - Social and Behavioral Sciences ,184 , 401 – 406, Doi: 10.1016/j.sbspro.2015.05.109

[32] Mahiroğulları, M.A. (2003). "İlk Çağlardan Günümüze Sivas İli" Sivas, Kitap Matbaacılık.

[33] Matei, F.D. (2015). "Cultural Tourism Potential, As Part Of Rural Tourism Development In The North-East Of Romania", Procedia Economics And Finance, 23, 423-460, Doi: 10.1016/S2212-5671(15)00584-5

[34] McKercher, B. ve Cros Du, H. (2007). "The Partnership Between Tourism And Cultural Heritage Management", New York-London-Oxford, The Haworth Hospitality Press.

[35] Mousavi,S.S., Doratli, N., Mousavi,S.N. ve Moradiahari, F.(2016). "Defining Cultural Tourism",International Conference On Civil, Architecture And Sustainable Development, December 1-2, pp:70-75, https://Doi.Org/10.15242/IICBE.DIR1216411

[36] Özdoğan,O.N.(2014). "Sürdürülebilir Turizm ve Kültürel Miras", İçinde: Metin Kozak (Editör), Sürdürülebilir Turizm: Kavramlar-Uygulamalar (ss.45-60), Ankara,Detay Yayıncılık.

[37] Öztürk,Y. ve Yazıcıoğlu,İ. (2002). "Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma", Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi , 2,183-195.

[38] Richards,G.(2001). "Cultural Attractions and European Tourism", Wallingford, Oxon ,U.K, CABI Publishing.

[39] Richards,G. (1996). "Cultural Tourism in Europe", Wallingford, Oxon, U.K.: CABI Publishing.

[40] Saraçoğlu, A. (2015). "Divriği Ulu Camii Ve Şifahane Taç Kapı Süslemelerindeki Motiflerin Kuyumculukta Kullanılan (Cad-Cam) Bilgisayar Teknolojileriyle Takıya Aktarılması", Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

[41] Shishmanova, M.V. (2015). "Cultural Tourism In Cultural Corridors, Itineraries, Areas And Cores Networked. Procedia- Social And Behavioral Sciences", 188, 246-254. Doi:10.1016/j.sbspro.2015.03.382

[42] Soykan, F.(2001). "Ege Bölgesi'den Kırsal Turizme Özgün Bir Örnek: Şirince Köyü (Selçuk/ İzmir) ", Maltepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Dergisi, 1, 151-176.

[43] Soykan, F.(2006). "Avrupa'da Kırsal Turizme Bakış Açısı ve Kazanılan Deneyim. II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı", 20-22 Nisan, Balıkesir, ss:71-87.

[44] Stebbins,R. (1996)."Cultural Tourism as Serious Leisure", Research Notes And Reports. Pp:948-950, S0160-7383(96)00024-2

[45] Şen,N., Yetim, A.Ç. ve Bilici, N. (2014). "Kültür Varlıkları ve Müzelerin Engelli Turist Ziyaretine Uygunluğunu Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (1), 1-16.

[46] Türker, A. ve Çelik, İ. (2012). "Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Turistik Ürün Olarak Geliştirilmesine Yönelik Alternatif Öneriler", Yenifikir, 9 , 86- 98.

[47] Uçar, M. , Çeken, H. ve Ökten, Ş. (2010). "Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınma: Fethiye Örneği", Ankara, Detay Yayıncılık.

[48] Yediyıldız, B. (1988). "Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri", Vakıflar Dergisi, 20, 403-408.

[49] Yeşiltaş,M. ve Öztürk,İ. (2008). "Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Alternatif Turizm Faaliyetlerine Yönelik Bir Değerlendirme: Sivas Örneği", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9 (1), 1-18.

[50] Yılmaz, Ş.K., Şahbudak, E., Akkuş, G. ve Işkın,M. (2017)."Kültürel Miras Farkındalığı: Cumhuriyet Üniversitesi Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama Çalışması", Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 9(16), 86-100.

[51] Zengin, B. ve Işkın, M. (2017). "Yerel Mutfakların Gastronomi Turizmi Açısından Değerlendirilmesi: Sivas Örneği", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(40), 404-415.

[52]<http://www.divrigi.gov.tr/nufus-yapisi> 07.04.2018

[53]<http://www.divrigi.bel.tr/ilcemiz/divriginin-tarihcesi-386> 31.05.2018

[54]<https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf> 31.05.2018

[55]https://www.nufusu.com/ilce/divrigi_sivas-nufusu 31.05.2018

[56]<http://www2.unwto.org/> 07.04.2018

[57]<https://whc.unesco.org/en/list/358> 31.05.2018

[58]<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9858/belediye-belgeli-tesisler.html> 31.05.2018

[59]<http://www.unesco.org> 31.05.2018